

Батрименко Олег Володимирович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>

e-mail: batrymenko@bigmir.net

Стичинська Анна Броніславівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-0519-4305>

e-mail: by_stycha@ukr.net

Ткач Олег Іванович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-3131-1533>

e-mail: Tio19@ukr.net

УЧАСТЬ ЖІНОК У ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ ПОЛІТИЦІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Резюме

У статті висвітлено історичне становлення політичного статусу жінок. Охарактеризовано умови їх включення до політичного процесу та досліджено питання дискримінації жінок у політиці. Визначено методологічні засади вивчення жіночого питання в політиці з урахуванням національної специфіки. Проаналізовано механізми посилення політичної ролі жінок. У статті здійснюється спроба пояснити зростання ґендерних норм та феміністських стратегій у внутрішній та зовнішній політиці. Для вирішення цих основних дослідницьких питань та стимулювання міжнародних порівняльних досліджень, у цій статті пропонуються теоретичні засади визначення ґендерної зовнішньої політики. Вони засновані на двох напрямках: міжнародній феміністській теорії та аналізі зовнішньої політики.

Виокремлено три способи, за допомогою яких можна здійснити порівняльний аналіз ґендеру у внутрішній та зовнішній політиці: шляхом виокремлення варіацій проґендерних норм та аналітичної оцінки

міжнаціональних тенденцій; шляхом пояснення зростання, а також протидії гендерним нормам у зовнішній політиці; шляхом вивчення послідовності змін гендерних норм, щоб виявити суперечності в зовнішній політиці.

Ключові слова: демократія, представництво, політична участь, жіноча участь, політичні процеси, зовнішня і внутрішня політика, держава, рівноправність громадян, політичний режим.

Вступ

Участь жінок у політичних процесах є характеристикою політичної системи. Аналіз питання жіночого представництва сприятиме формуванню організаційних моделей у політиці. Досягнення жінками паритету з чоловіками у сфері політики є пріоритетним напрямком демократичного розвитку. Теоретико-методологічне обґрунтування жіночої участі у політиці становить науковий інтерес, тому виникає об'єктивна необхідність у вивченні жіночого політичного потенціалу та у визначенні зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на їхню політичну активність як суб'єкта політичної діяльності. В політичній науці є низка прогалин стосовно фемінізації політичних процесів та запровадження принципу політичної рівності жінок і чоловіків. Аналіз участі жінок у політиці дозволяє зробити прогнози щодо подальшого політичного розвитку держави та її демократизації.

Політичний підхід до забезпечення гендерної рівності та прав жінок є ключовим питанням внутрішньої та зовнішньої політики, національної та міжнародної безпеки, сталого економічного та соціального розвитку держави. Подолання гендерної нерівності спрямоване на забезпечення як безпеки жінок, так і цілому прав людини, що є основним показником стабільності демократичного розвитку держави.

Метою статті є дослідження форм участі жінок у політичних процесах в умовах трансформації політичних режимів.

Методи дослідження

Завдання статті вирішуються за допомогою таких методів: факторний метод, а саме – визначення факторів, які впливають на гендерний дисбаланс у вищих органах державної влади; метод визначення закономірностей між ступенем системи квотування та рівнем гендерного балансу в політиці. Використовуються міждисциплінарні дослідження проблематики, діахронічні порівняння в аналізі як окремої країни так і порівняння між різними країнами, що дає змогу зробити висновки про політичне представництво жінок.

Результати дослідження

В сучасних умовах дедалі більше держав забезпечують гендерну рівність в політиці, привертаючи увагу питанню політичної участі жінок, розширення їхніх прав і можливостей як лідера. Низка держав, (Австралія,

Канада, Норвегія, Швеція, Південна Африка та Сполучене Королівство, у тому числі і Україна) підтримують програму «Жінки, мир та безпека» відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 1325, що є показником рівня їхньої демократії. На основі цієї резолюції створюються національні плани дій з чітко визначеними пріоритетними заходами щодо забезпечення прав і свобод жінок та захисту їхнього життя і здоров'я.

При цьому, у зовнішній політиці все ще переважають традиційні короткострокові проблеми безпеки, наприклад, у “глобальній війні з терором” лише лише проголошуються наміри, при цьому без деталізації реальних заходів у довгостроковій перспективі. Але, нові дослідні дані, свідчать, що збільшення участі жінок у міжнародних політичних процесах як делегатів та представників, а також участі жінок у рухах громадянського суспільства – призводить до менш конфліктного світу з стійкішими дотриманнями мирних угод (до прикладу – структура “ООН–Жінки”), які враховують гендерні аспекти і, відповідно, сприяють розширенню прав і можливостей жінок та створенню рівноправного суспільства після конфліктів [1].

Варто зазначити, що в останні десятиліття було досягнуто великого прогресу у просуванні гендерних норм на різних міжнародних форумах, у зовнішній політиці окремих держав та у міжнародних відносинах, проте, все ще існує протилежна тенденція антагоністичної глобальної політики, а саме – відбувається так звана “ремаскулінізація”. При цьому, можна відзначити, що в регіоні Центральної та Східної Європи – жіноча політична участь зазнала значних змін за останні роки. Тут варто підкреслити зростання кількості жінок представлених у політиці, у тому числі і на лідерських посадах.

Саму політичну участь та політичне представництво можна розглядати з різних точок зору. Демократична теорія пропонує власне розуміння репрезентації. Підходом до такого розуміння політичного представництва жінок є вивчення описового та змістовного представництва жінок у політиці. Спираючись на демократичну теорію та інтегруючи теорії порівняльної політики, наукова література про жінок і політику пропонує такі пояснення відмінності у політичному представництві, включаючи виборчі системи, модель політичної пропозиції та попиту, політичну ідеологію, економічний розвиток, гендерні квоти та неформальну культуру.

По-перше, висновок полягає в тому, що голосування за переваги гендерної рівності є важливими засобами збільшення політичного представництва жінок, що підштовхує до прийняття сучасного демократичного вибору, але все ще мало відомо про їхній вплив на представництво жінок у політиці.

По-друге, для представництва мають значення такі фактори, які зосереджуються на жіночій політичній соціалізації. І хоча роль жіночої адвокації раніше підкреслювалася в науковій літературі, її вплив у країнах

Центральної та Східної Європи залишається все ще поза достатньою увагою. Однак, схоже, що жіночі об'єднання які виступали за законодавчі гендерні квоти, часто суттєво допомагали процесу, сприяючи збільшенню жіночої політичної участі у майбутньому. Вносячи жіночі питання на політичний порядок денний, допомагаючи їх прийняттю, жіночі групи з адвокації відіграли вирішальну роль у сприянні реальному представництву. Та все ж таки, якщо зараз кількість жінок-представниць у парламенті і вища, ніж у 1990-х, це ще не гарантує достатню реалізацію феміністської політики. Тобто, більша кількість жінок у парламенті має призвести до ще більшого представництва основних феміністичних мотивів. Стверджується також, що суттєве представництво жінок у політиці має гендерну природу в країнах, в яких домінують праві популістські партії. Праві популісти формулюють проблеми та приймають політику, пов'язану з проблемами жінок, таким чином, щоб вони могли підкреслити власні соціально-консервативні цінності та стратегічні цілі в політичних процесах.

Варто зазначити, що оскільки політичне знання є концепцією, яка охоплює достовірну інформацію і допомагає прийняти участь у прийнятті компетентних рішень, дослідники з порівняльної політології аналізують варіації різних політичних поглядів (наприклад, в контексті виборів), які є актуальними для соціальних груп з метою розробки системи компетентностей, які можуть бути збалансованими для різних верств суспільства. Вони визначають завдання, які є актуальними для політичної експертизи (наприклад, голосування); збирають відповіді щодо ставлення до діяльності лідерів, ставлення щодо кандидатів на виборах (наприклад Американські національні дослідження виборів 2022 року); розробляють комплекс гендерно-збалансованих відповідей для виміру за шкалою політичних знань, які відображають компетентність в голосуванні за партію чи кандидата, який краще представляє їхні політичні інтереси [2].

Існують також відмінності в презентації актуальних питань на політичній площині. Так, жінки здебільшого займаються проблемами охорони здоров'я, соціальними проблемами, гуманітарними проблемами, проблемами захисту прав і свобод. І набагато рідше чоловіків вони займаються питаннями безпеки та оборони, міжнародних відносин, податків, військовими питаннями. Чоловіки, в свою чергу, більше задіяні у сфері економіки, іноземного капіталу, політики в галузі національної і міжнародної безпеки. Таким чином, політичні знання є ключем для допомоги уявляти власні інтереси і представляти їх, не прив'язуючи до усталених гендерних стереотипів. Це дає нове розуміння взаємозв'язку між політичними знаннями та політичною участю серед жінок та чоловіків. Таким чином, дослідники визначили, що збалансовані шкали знань мають змогу зменшити штучні гендерні відмінності і свідчать, що часто жінки та чоловіки демонструють однаковий рівень політичних знань. При цьому, важливо, щоб виміри знань

не маскували участь жінок в політичних процесах, а повною мірою були розкриті. Методику показників можна використати для виміру знань й інших соціальних груп (за віком, за регіоном, соціальним станом), а також для визначення прогалин у знаннях, для того, щоб в подальшому групи були більш інформованими з метою збільшення політичної активності, що у свою чергу є показником розвитку демократії.

Питання, що стосуються політичного представництва жінок, оцінка ролі жінок у демократичній політиці є надзвичайно важливими. На сучасному етапі рівень обізнаності щодо політичного представництва жінок та потреби гендерної рівності в контексті системної трансформації, інтернаціоналізації та європеїзації помітно зростає. Проте, вплив на посилення гендерної рівності у політиці залишається актуальним. Отже, існує реальна потреба у більш детальних і поглиблених дослідженнях за допомогою аналізу внутрішньої і зовнішньої політики стосовно політичного представництва жінок.

Можна стверджувати, що сучасні нормативні акти у різних країнах забезпечують підтримку гендерної рівності, що може вагомо посилити представництво жінок у внутрішній і зовнішній політиці. Так само, преференційне голосування дозволяє виборцям виправити застарілу упередженість політичної еліти, яка ставила жінок нижче в партійних списках, що, знову ж таки, може призвести до збільшення жіночого представництва у політичній сфері. Загалом, навіть невеликі інституційні зміни у подальшому можуть мати значні наслідки для жіночої політичної участі.

Порівняльні дослідження жінок в політиці допомагають здійснити детальний аналіз країн Центральної та Східної Європи. І ці результати дають змогу краще зрозуміти механізми представництва та пропонувати реальні варіанти для посилення жіночої участі в регіоні.

Так, історично жіночі рухи завжди боролися за просування прав жінок та гендерної рівності. Внаслідок чого і були прийняті такі міжнародні нормативні акти: Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок у 1979 р.; Резолюція 1325 про жінок, мир та безпеку у 2000 р. Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та інші.

Цей порядок денний є важливою міжнародною нормативною та політичною основою, спрямованою на гендерні наслідки проблеми захисту прав і свобод жінок і дівчат, включаючи захист від сексуального та гендерного насильства, сприяння участі жінок у процесах забезпечення миру та безпеки, підтримки ролі жінок у запобіганні конфліктам і відбудові держав після руйнівних конфліктів. На сьогодні можна виокремити Оксфордський довідник "Жінки, мир і безпека" 2015 року, який об'єднує науковців, правозахисників і політиків, щоб надати огляд того, що ми знаємо про те, що сприяє політичній участі жінок, що і як саме працює для захисту жінок від гендерного насильства та порушення прав людини, а також те, що

допомагає запобігти конфліктам, спираючись на досвід і знання жінок щодо побудови світопорядку від локального до глобального рівнів.

Важливо, що він усуває прогалини в знаннях, визначає основні напрями наукової роботи (знання про політичне лідерство, діяльність та структуру парламенту та уряду, політичну систему). І саме ці знання впливають на формування нових, сучасних політичних інтересів. Звісно, що окремі питання, які безпосереднім чином пов'язані з інтересами жінок у політичному процесі легше сприймаються саме жінками, проте, інформація може бути по-різному представлена і стати доступною для всього суспільства. Мотивація є ключовим механізмом отримання знання. Якщо в системах опитування включаються питання, які є актуальними (ситуативними) для соціальної групи, тоді рівень гендерних відмінностей зменшується. Тоді жінкам легше визначати лідерів серед жінок, визначати обраних представників. Часто жінки мають вищий рівень „практичної” інформації стосовно державних послуг (в галузі охорони здоров'я, догляду за дітьми, юридичною допомогою, національної політики з питань відпусток, вагітності), але на сьогодні роль жінок у так званих “суто чоловічих” сферах, демонструє позитивні зміни у вирівнюванні гендерного дисбалансу.

У наукових працях все більше аналізуються концепції та історія діяльності Структури ООН “Жінки, мир та безпека”; теорія і практика її діяльності; міжнародні інституції, залучені до порядку денного; впровадження у запобіганні конфліктам, миротворчих операціях, розбудові миру, контролі озброєння, захисті прав людини та захисті населення; зв'язки між Структурою та іншими програмами ООН; поточні та майбутні виклики [3].

Резолюція 1325 Ради Безпеки ООН була прийнята на піку розвитку ліберальної ери, яка характеризувалася оптимізмом щодо експорту ліберальних ідей людського прогресу, розвитку, ліберальної демократії. Через руйнівні етнічні чистки та геноцид, що здійснювалися в світі, почали активно проголошуватися публічні заклики до міжнародної спільноти з вимогою прийняти активну участь і втрутитися в конфлікти. І саме на цьому етапі гендерна рівність стає актуальним питанням у сучасному глобальному порядку денному як окрема мета в галузі сталого розвитку. Гендерна проблематика є важливим завданням для багатьох міжнародних інститутів, держав та організацій і на сьогодні [4, с.29].

Іноземна допомога, яку надають розвинуті демократичні держави, багато у чому спеціально орієнтована саме на розбудову гендерної рівності в суспільстві і політиці, що ілюструє те, що безпека жінок тісно пов'язана з національною та міжнародною безпекою.

Проте, зберігається зростання кількості неліберальних демократій та правого популізму. Чоловіки, зокрема, прагнуть повернути владне домінування і саме гендерні питання становить одну з головних ліній розлому в сучасній глобальній політиці.

У дослідженнях “Огляд світових цінностей” вказується, що важливі не стільки гендерні відмінності в цінностях та відносинах, скільки відмінності в цінностях та ставленні до статі всередині країни та між країнами [5]. У зв’язку з цим важливо розуміти, що чоловіки та жінки можуть дотримуватися гендерної рівності або феміністських поглядів та висловлювати ці ідеї через свою поведінку як агенти зовнішньої політики. Крім того, неможливо пояснити проблему та опір прийняттю зовнішньої політики, спрямованої на забезпечення гендерної рівності без визнання структурних та ієрархічних принципів патріархату, які історично вкоренилися як частина державної ідентичності, дипломатичної практики та глобального порядку.

Гендерний розрив у ставленні до зовнішньої політики визначено в літературі щодо громадської думки. Наприклад, Елін Б’ярнегорд (Швеція), визначив, що жінки, як правило, більш миролюбні та менш мілітаристські ніж чоловіки. Індивідуальний рівень взаємозв’язок між ставленням до гендерної рівності, з одного боку, та толерантністю та доброзичливістю з іншого, є недостатньо дослідженим, але також це ключовий внесок про вплив фемінізму, що здебільшого ігнорувалися в дослідженнях гендерного розриву в громадській думці. Існує причинно-наслідковий зв’язок між ставленням до гендерної рівності, з одного боку, і миролюбністю поглядів з іншого боку.

Політичне знання є фундаментальним для функціонування демократичного політичного режиму. Освідчені громадяни демонструють вищий рівень політичної участі, як правило, голосують за ідеологічно близькі політичні партії чи лідерів. Таким чином, політичні знання зміцнюють зв’язок між інтересами громадян і політичними позиціями партій і кандидатів, які обираються. Політичні знання є в основі демократії, є основою й громадянства [6].

Проте, незважаючи на нормативне значення, дослідження виявили, що середній громадянин, незалежно від країни чи періоду, що розглядається, все ще має низький рівень політичних знань. Знання нерівномірно розподілені між соціальними групами, що має ризик нерівного представництва та послаблення якості демократії. Однією з таких нерівностей є гендерне питання і висновок про те, що жінки менш політично обізнані, ніж чоловіки. Цей гендерний розрив спостерігається в дослідженнях, проведених у США, Європі, та Латинській Америці [7].

Українські дослідники здійснили аналіз зміни гендерного складу Верховної ради в 1990-2020 роках. І оскільки рівність прав чоловіків і жінок забезпечується наданням рівних можливостей у громадській та політичній діяльності, то визначено 59-е місце зі 153 України в рейтингу гендерної рівності [8]. Це вказує на поступове подолання Україною гендерного розриву у політиці і, відповідно, підкреслює демократизацію політичної системи. Проте, необхідні подальші дослідження, щоб зрозуміти, яким

чином ґендерні демократії трансформуються в егалітарні демократії, що насправді перешкоджає ґендерній рівності в політиці. Важливо проаналізувати інституційні, агенційні фактори, наприклад, голосування за переваги, політичні партії та жіночу участь.

Висновки

Питання, що стосуються політичного представництва жінок, оцінка ролі жінок у демократичних трансформаціях суспільства є надзвичайно актуальним для сучасної як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Зростає обізнаність щодо політичної участі жінок та щодо необхідності ґендерної рівності в контексті системної трансформації, інтернаціоналізації та європеїзації.

Обґрунтовано, що дослідження аспектів ґендерної проблематики визначає інтерес для сучасної політичної науки, оскільки вони відображають настрої соціальної групи щодо доцільності побудови ґендерно-нейтрального політичного простору, способів фемінізації політичного корпусу та моделей формування паритетної політики. Рейтинги популярності теми жіночої включеності до політичної сфери за рівнем є високими і тому, питання політичного паритету має привілейоване становище.

Визначено, що здійснюється вплив ґендерного чинника на політичну поведінку індивідів. Емпіричні дані політичної науки свідчать, що соціальні модифікації, культурні трансформації, зміни в політичній сфері визначають вплив на політичну орієнтацію та електоральну поведінку. Проте, латентні характеристики політичних інститутів, пов'язані з використанням не адміністративного, а маніпулятивного ресурсів, забезпечують відтворення політичних відносин, чоловічого корпоративізму та елітизму в політиці. Жінки мають підстави для того, щоб претендувати на право активної політичної участі. Проте, виявляючи прагнення залучення до політичного життя, вони стикаються з перешкодами, стереотипами та анахронізмами в процесі демократичного транзиту.

Список посилань/References

1. UN Women. 2015. Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace: A Global Study on the Implementation of UNSCR 1325. New York: UN Women.
2. Kenski Kate, Jamieson Kathleen Hall. 2000. The Gender Gap in Political Knowledge: Are Women Less Knowledgeable Than Men About Politics? In Everything You Think You Know About Politics And Why You're Wrong, edited by Hall Jamieson Kathleen. New York: Basic Books.
3. Davies Sara E., True Jacqui, eds. 2019. The Oxford Handbook on Women, Peace and Security. New York: Oxford University Press.
4. True Jacqui, Mintrom Michael. 2001. Transnational Networks and Policy Diffusion. *International Studies Quarterly* 45 (1), .27–57.

5. Verba, Sidney, Burns, Nancy, and Schlozman, Kay Lehman. 1997. Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement. *Journal of Politics* 59(4): 1051– 72.
6. Grönlund, Kimmo, and Milner, Henry. 2006. The Determinants of Political Knowledge in Comparative Perspective. *Scandinavian Political Studies* 29 (4), 386-406.
7. Lovenduski, Joni. 2005. *Feminizing Politics*. Cambridge: Polity Press.
8. The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine – [http://iportal.council _ gov . ua / print /8004. html](http://iportal.council.gov.ua/print/8004.html).

Oleg Batrymenko*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)**<https://orcid.org/0000-0003-0211-248X>**e-mail: batrymenko@bigmir***Anna Stychynska***Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)**<https://orcid.org/0000-0002-0519-4305>**e-mail: by_stycha@ukr.net***Oleg Tkach***Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)**<https://orcid.org/0000-0003-3131-1533>**e-mail: Tio19@ukr.net*

WOMEN'S PARTICIPATION IN FOREIGN AND DOMESTIC POLICY IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF POLITICAL REGIMES

Abstract

The article highlights the historical formation of the political status of women. The conditions for their inclusion in the political process were characterized and the issue of discrimination against women in politics was investigated. The methodological principles of the study of the women's issue in politics, taking into account the national specifics, have been determined. The mechanisms of strengthening the political role of women are analyzed. The article attempts to explain the growth of gender norms and feminist strategies in domestic and foreign policy. In order to address these main research questions and stimulate cross-national comparative studies, this article proposes theoretical foundations for defining gender foreign policy.

They are based on two directions: international feminist theory and foreign policy analysis. Researchers single out three methods by which a comparative analysis of gender in domestic and foreign policy can be carried out: by distinguishing variations of pro-gender norms and analytical assessment of international trends; by explaining the growth, as well as countering gender

norms in foreign policy; by studying the sequence of changes in gender norms to reveal contradictions in foreign policy.

Keywords: democracy, representation, political participation, women's participation, political processes, foreign and domestic policy, state, equality of citizens, political regime.

Стаття надійшла до редакції 09.09.23

© Батрименко О. В., Стичинська А. Б., Ткач О. І., 2023